

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2023. № 11.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.11.1>

УДК 330.15

С. М. Рогач,

д. е. н., професор, професор кафедри економіки,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6940-1935>

Р. М. Ступень,

д. е. н., доцент, в.о. завідувача кафедри геодезії і геоінформатики,

Львівський національний університет природокористування

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4951-2838>

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ У СУЧАСНИХ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАХ

S. Rogach,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Economics,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

R. Stupen,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Economics,

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

ECOLOGICAL AND ECONOMIC PROBLEMS OF LAND RESOURCE USE IN MODERN BUSINESS PROCESSES

У статті розглянуто проблеми формування ефективного еколого-економічного підходу до використання земельних ресурсів у сучасних бізнес-процесах. Визначено ключові аспекти взаємозв'язку між бізнесом і земельними ресурсами та розглянуто проблеми, пов'язані з їх використанням. Проаналізовано вплив сучасних бізнес-процесів на стан земельних ресурсів та їхній внесок у забруднення навколишнього середовища. Досліджено проблеми пов'язані з нестачею ресурсів, надмірним забрудненням та деградацією ґрунтів. Розглянуто економічні аспекти ефективного використання земельних ресурсів, включаючи суміжні витрати та витрати на реновацію. Сформовано рекомендації щодо необхідності оптимізації витрат суб'єктів господарювання та покращення управління земельними ресурсами для зменшення негативного впливу на довкілля та загального підвищення прибутковості бізнесу. Розглянуто практичний інструментарій та стратегії, які можуть застосовуватися бізнесом для зменшення свого екологічного впливу і сприяти сталому використанню земельних ресурсів.

The article examines the modern problems of forming an effective ecological and economic approach to the use of land resources in modern business processes. It has been found that the relevance of this issue is growing in the conditions of the expansion of global production networks, climate change and increased attention of the business environment to the environmental aspects of economic activity. Key aspects of the relationship between business and land resources are identified and problems related to their use are considered. The impact of modern business processes on the state of land resources and their contribution to environmental pollution is analyzed. The problems associated with the lack of resources, excessive pollution and soil degradation were studied. The economic aspects of effective use of land resources, including related costs and renovation costs, are considered. Recommendations were made regarding the need to optimize costs of business entities and improve land resource management to reduce the negative impact on the environment and overall increase in business profitability. Practical tools and strategies that can be used by businesses to reduce their environmental impact and promote sustainable use of land resources are considered. It was determined

that the study of ecological and economic problems of the use of land resources in modern business processes is a relevant and important task in the context of the requirements of sustainable development and preservation of biodiversity. It has been proven that a favorable state of land resources and the environment can positively affect the competitiveness of enterprises and ensure long-term success for business. A set of measures to solve ecological and economic problems of the use of land resources has been formed on the basis of general promotion of economic growth. Recommendations for the implementation of green technologies, the development of environmental responsibility and cooperation with organizations and government bodies aimed at preserving land resources are offered. A comprehensive approach to the ecological and economic aspects of the use of land resources in modern business processes has been formed, the basis of which is the need to form business models that contribute to the sustainable use of these resources and the preservation of the environment for future generations.

Ключові слова: *земельні ресурси, екологічна ефективність бізнесу, планування землекористування, еколого-економічні проблеми, бізнес-процеси.*

Keywords: *land resources, environmental efficiency of business, land use planning, ecological and economic problems, business processes.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Динаміка сучасного бізнес-середовища характеризується постійним зростанням економічної активності у всіх сферах діяльності, включаючи інтенсивне використання земельних ресурсів. При цьому земля використовується не лише для сільськогосподарського виробництва, але й для будівництва, промисловості та реалізації транспортних інфраструктурних проєктів, що сприяє подальшому економічному зростанню. Проте така господарська діяльність супроводжується серйозними екологічними проблемами, які загрожують подальшому сталому розвитку та екологічній безпеці суспільства і його економічної системи. Зокрема, використання землі часто супроводжується забрудненням ґрунту та водою хімічними речовинами та відходами від промислових процесів. Усе це

може мати наслідком погіршення якості ґрунтів та зниження їх родючості, що, в свою чергу, впливає на сільське господарство та можливість забезпечення населення продуктами харчування.

Крім того, постійне зростання рівня конкуренції за земельні ресурси може генерувати конфлікти між різними галузями економічної діяльності та місцевими громадами, функціонування яких залежать від вільного доступу до цих ресурсів. У свою чергу, збільшення обсягу шкідливих викидів від транспорту та промисловості, пов'язаних із розвитком сучасних бізнес-процесів, призводить до забруднення повітря та кліматичних змін, які загрожують майбутній якості життя населення та зумовлюють загальне погіршення стану навколишнього середовища, включаючи і земельні ресурси.

Таким чином, еколого-економічні проблеми використання земельних ресурсів в даний час є достатньо актуальною проблемою, яка потребує комплексного дослідницького підходу для її вирішення з метою забезпечення сталого розвитку та збереження природних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сучасних бізнес-процесів показують, що вони значною мірою залежать від ефективності використання земельних ресурсів. При цьому існує значний обсяг напрацювань у сфері дослідження впливу господарської діяльності на навколишнє середовище і земельні ресурси, як його складову, та його еколого-економічні наслідки.

Зокрема за дослідженнями Т. Б. Городецької, в даний час однією з найважливіших проблем економічного використання земельних ресурсів є забруднення ґрунту та водойм, яке виникає внаслідок використання хімічних та інших токсичних речовин у сільському господарстві. Усе це призводить до втрати родючості ґрунту та загрози здоров'ю людей, оскільки забруднені продукти потрапляють в харчовий ланцюг. Як зазначає автор, кінцевим наслідком такого впливу є зниження економічної ефективності господарської діяльності [1].

Крім того, в контексті сучасної парадигми боротьби з вуглецевими викидами внаслідок господарської діяльності людини варто відзначити дослідження В. І. Кириленка, який визначає вплив інтенсивності використання земельних

ресурсів на зміну клімату. При цьому зазначається, що зміни клімату, у свою чергу, мають великий вплив на біорізноманіття та інші природні ресурси, необхідні для економічного використання [2].

Необхідно також відзначити проблематику спільного використання земельних ресурсів, що розкривається в дослідженні Д. О. Філюка, який вказує на конфлікти між розвитком певних галузей економіки та функціонуванням місцевих громад, які залежать від використання ресурсів. Зазначається, що наслідком нераціонального економічного розвитку може стати зростання соціальної напруги та економічних конфліктів [3].

Важливий аспект є також вирішення проблеми зменшення екологічного впливу бізнесу на земельні ресурси, що розкрито в працях Ю. О. Чалюк, який вказує на необхідність інтенсивного впровадження зелених технологій в бізнес-процеси, а також – оптимізації цих процесів та розвитку більш екологічно відповідальних бізнес-моделей [4; 5].

Загалом можна стверджувати, що існує об'єктивна потреба поглиблення існуючих напрацювань у сфер дослідження еколого-економічних проблем використання земельних ресурсів з метою забезпечення сталого розвитку економіки та збереження навколишнього середовища.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у дослідженні взаємозв'язку між бізнес-процесами та використанням земельних ресурсів, висвітленні ключових еколого-економічних проблем, а також пошуку шляхів забезпечення сталого розвитку та збереження природного середовища для зменшення негативного впливу економічної діяльності на земельні ресурси.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування ефективного еколого-економічного підходу до використання земельних ресурсів у сучасних бізнес-процесах становить значний виклик для суспільства та суб'єктів господарювання. Це обумовлено тим, що саме на перетині інтересів природи та бізнесу виникає ряд серйозних проблем, які обумовлюються конфліктним характером потреби економічного зростання та збереженням навколишнього середовища. Їх вирішення вимагає узгодженого підходу, що поєднує економічні та

екологічні інтереси для забезпечення сталого та відповідального використання земельних ресурсів. При цьому можна виокремити ряд типових проблем, які визначають ефективність чи неефективність використання земельних ресурсів у сучасних бізнес-процесах, а саме:

1. Конфлікт інтересів. Потреби бізнесу та екологічних інтересів досить часто суперечать один одному, оскільки бізнес зазвичай спрямований на отримання максимального прибутку, тоді як збереження навколишнього середовища може вимагати обмежень і додаткових витрат. Таке протиріччя формує конфлікти між бізнесом та екологічними цілями.

2. Відсутність ринкових цін на екологічні ресурси. В Україні досі значна частина земельних ресурсів, особливо – земель сільськогосподарського призначення та водних ресурсів, не мають сформованих ринкових цін, що ускладнює їхню оцінку і управління. Наслідком цього може стати їх надмірна господарська експлуатація, що призведе до зниження якості цих земельних ресурсів.

3. Нерівномірний розподіл ресурсів. У багатьох випадках земельні ресурси розподіляються нерівномірно між зацікавленими особами, включаючи державу, що може спричиняти соціальній та економічній нерівності. Наслідком цього можуть стати конфлікти і незадоволеність серед місцевого населення, що матиме несприятливий вплив на бізнес.

4. Відсутність стандартів і норм. Неврегульованість законодавчих норми щодо екологічної відповідальності бізнесу в Україні суттєво ускладнює контроль і відповідальність за збереження довкілля, що негативно відображається на господарському використанні земельних ресурсів.

5. Зміни клімату. Зміни клімату можуть призвести до негативних наслідків для земельних ресурсів, зокрема до посилення процесів посушливості, ерозії та затоплення. Усе це ускладнює планування та управління земельними ресурсами в процесі їх господарського використання.

6. Надмірна експлуатація природного середовища. Руйнування природного середовища, пов'язане з вирубуванням лісів та руйнування багаторічних луків

розширення доступних для використання земельних ресурсів, може мати серйозний деструктивний вплив на біорізноманіття та локальні екосистеми.

Загалом бачимо, що для досягнення ефективного еколого-економічного підходу щодо використання земельних ресурсів об'єктивною необхідністю є розв'язання цих проблем та забезпечення балансу між економічними та екологічними інтересами з врахуванням сталості та довгострокового вплив таких рішень на навколишнє середовище.

Загалом, зважаючи на те, що управління земельними ресурсами має виробничий та природоохоронний характер, очевидним завданням ефективності є забезпечення сталого зростання темпів виробництва. Крім того, важливим аспектом управління земельними ресурсами є здатність землекористувачів приймати обґрунтовані рішення щодо земельних ресурсів. При цьому, як зазначають експерти продовольчої та сільськогосподарської організації ООН, ключем зростання еколого-економічної ефективності використання земельних ресурсів є саме підвищення здатності землекористувачів приймати обґрунтовані рішення. При цьому одним із аспектів цього є загальне покращення доступу до екологічної інформації та зелених технологій у бізнес-середовищі та підвищення спроможності їх використання підприємствами (рис. 1).

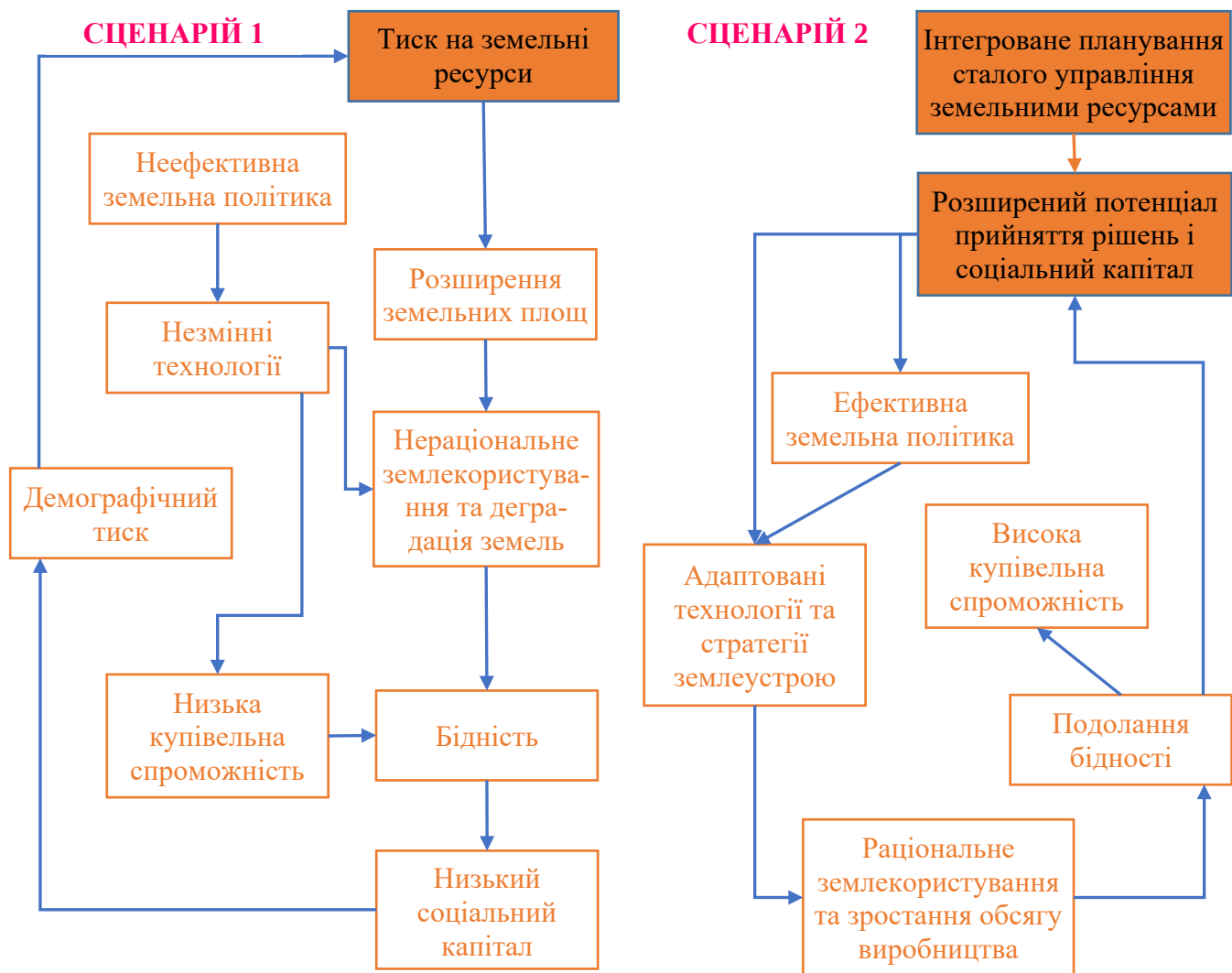

Рис. 1. Сценарії впливу господарської діяльності на ефективність використання земельних ресурсів

Джерело: [7].

Як бачимо, інформація та технології, а також здатність їх використовувати є важливими для прийняття обґрунтованих і ефективних рішень у сфері використання земельних ресурсів. При цьому якщо окремі менеджери або організації не мають повноважень приймати такі рішення, то результатом не може бути стале управління земельними ресурсами. Таким чином, формування ефективної політики землекористування, яка дозволяє приймати обґрунтовані рішення щодо земельних ресурсів, є критичним фактором, оскільки сприятлива політика повинна базуватися на участі усіх зацікавлених сторін або користувачів земельних ресурсів.

Вирішення зазначених проблем ефективності та екологічності використання земельних ресурсів в сучасних умовах можливе за умови застосування інтегрованого підходу до управління сталим землекористуванням на основі його оцінки. Такий підхід передбачає, що зміни у використанні земельних ресурсів зумовлені діяльністю людини, яка спричиняє зміни ландшафтного покриву та ініціює процеси, які спричиняють багато екологічних проблем. Тому важливо визначити рушійні сили та причинно-наслідкові зв'язки деструктивних змін, які потім можна нівелювати для забезпечення сталого управління земельними ресурсами. Відповідно, інтегрований підхід до дослідження еколого-економічних аспектів використання земельних ресурсів базується на розумінні їх як специфічної геоекосистеми з розвинутим природним, людським, культурним та історичним потенціалом. Така система передбачає багатоаспектність управління земельними ресурсами, що може вплинути на загальне регулювання соціально-економічного розвитку.

В загальному оптимальне землекористування ґрунтується на взаємодії між природним капіталом, представленим наявністю природних регіональних ресурсів і умовами навколишнього середовища, а також попитом, що проявляється в потребах еколого-економічного розвитку територій. При цьому виникає конфлікт між пропозицією природного капіталу та попитом земельні ресурси, що і є визначальним фактором екологічних проблем соціально-економічного розвитку. Тому комплексний підхід, спрямований на довгострокове раціональне використання земельних ресурсів, ефективний розвиток територій та усунення актуальних екологічних і соціально-економічних проблем є найкращою гарантією не лише вирішення поточних проблем з ефективністю використання землі в бізнес-процесах, але й сприяє запобігання виникненню нових (рис. 2).

Рис. 2. Комплексний інтегрований підхід до сталого управління земельними ресурсами

Джерело: [6].

Як бачимо, реалізація комплексного підходу передбачає необхідність врахування взаємодії ринкових факторів та державної регуляторної політики у сфері управління земельними ресурсами. Відтак, для забезпечення ефективності їх використання в бізнес-процесах необхідним є застосування моделей, заснованих на багатокритеріальному аналізі, що об'єктивно необхідно для остаточного прийняття екологічно прийнятних рішень.

Загалом варто зазначити, що інтегрований підхід до сталого управління земельними ресурсами полягає в комплексному та збалансованому підході до їх господарського використання та охорони. Це включає в себе координацію різних галузей, що використовують землю, таких як сільське господарство, містобудування, промисловість та природоохоронні ініціативи. Також інтегрований

підхід передбачає розробку стратегій та політик, які враховують попит на земельні ресурси, збереження природних екосистем та ефективне використання земель для задоволення потреб бізнес-процесів. Це вимагає забезпечення функціональної співпраці зацікавлених сторін, включаючи державні органи, громадські організації та бізнес, для прийняття узгоджених рішень та заходів, спрямованих на збереження земель та підтримку сталого розвитку.

Отже, для забезпечення підвищення ефективності еколого-економічних підходів до використання земельних ресурсів в сучасних бізнес-процесах, необхідно застосувати ряд заходів, спрямованих на функціональне покращення продуктивності їх експлуатації. На нашу думку до них варто віднести наступні:

- формування сталої стратегії, коли підприємствам необхідно розробляти чітку та комплексну стратегію використання земельних ресурсів, яка враховує усі економічні та екологічні аспекти, включаючи визначення цілей та завдань, а також заходів для їх досягнення;

- інновації та технології – використання сучасних інноваційних рішень в сільському господарстві та інших галузях, які активно використовують земельні ресурси, дозволяє підвищити продуктивність та зменшити негативний вплив на навколишнє середовище;

- відповідальне споживання, коли суб'єкти господарювання сприяють ефективному використанню земельних ресурсів, популяризуючи відповідальне споживання серед споживачів своєї продукції шляхом інформування про її вплив на навколишнє середовище;

- впровадження «зелених практик» у всі аспекти бізнес-процесів, від постачання до виробництва та відповідальності за відходи, що сприяє зменшенню негативного впливу на земельні ресурси та сприяє покращенню іміджу підприємства.

- участь у розробці планів сталого розвитку територій – бізнес повинен активно співпрацювати з державними органами та територіальними громадами для розробки та впровадження стратегій сталого розвитку та земельної політики, що дозволить вплинути на створення сприятливого регуляторного середовища.

– впровадження моніторингу та звітності, як важливих елементів ефективного управління земельними ресурсами, які дозволяють оцінювати виконання обраної стратегії та визначати сфери для її поліпшення.

Загалом практична реалізація зазначених рекомендацій допоможе підприємствам покращити свої підходи до використання земельних ресурсів і збалансувати економічні та екологічні аспекти їх експлуатації.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, приходимо до висновку, що сучасне підприємництво повинно активно сприяти сталому використанню земельних ресурсів шляхом інтенсивного впровадження інновацій, відповідального їх використання на засадах екологічно орієнтованих практик. При цьому збалансоване поєднання економічних і екологічних аспектів допоможе забезпечити сталість бізнес-процесів та зберегти якість земельних ресурсів, що є надзвичайно важливим завданням для сучасного бізнесу. Отже, забезпечення сталості використання земельних ресурсів у сучасних бізнес-процесах є ключовим для збереження екосистем та підтримання економічного зростання.

Література

1. Городецька Т. Б., Белкін Д. О., Сатанєвська М. М. Підвищення результативності використання ресурсів як фактор екологізації підприємницької діяльності. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. №7. С. 9–13.
2. Кириленко В. І., Чалюк Ю. О. Інноваційність економік світу. *Підприємництво та інновації*. 2020. №15. С. 7–14.
3. Філюк Д. О., Дзямулич М. І. Формування ринку земельних ресурсів в Україні. *Економічний форум*. 2022. №3. С. 9–14.
4. Чалюк Ю. О. Глобальні соціально-економічні наслідки російсько-української війни. *Економіка та суспільство*. 2022. №37.
5. Чалюк Ю. О. Індекси як критерії оцінки міжнародної соціально-економічної динаміки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2020. №31. С. 138–145.

6. Izakovičová Z., Špulerová J., Petrovič F. Integrated approach to sustainable land use management. *Environments*. 2018. Vol. 5(3). Art. 37.

7. The official Site of Food and Agriculture Organization of the United Nations. The Future of Our Land. 2012. URL: <https://www.fao.org/3/x3810e/x3810e04.htm> (дата звернення: 18.10.2023).

References

1. Horodetska, T. B., Bielkin, D. O. and Satanievska, M. M. (2022), “Increasing the efficiency of using resources as a factor of environmental business activity”, *Economika. Finansy. Pravo*, vol. 7, pp. 9–13.

2. Kyrylenko, V. I. and Chaliuk, Yu. O. (2020), “Innovation of world economies”, *Pidpryiemnytstvo ta innovatsii*, vol. 15, pp. 7–14.

3. Filiuk, D. O. and Dziamulych, M. I. (2022), “Formation of the market of land resources in Ukraine”, *Ekonomichnyi forum*, vol.3, pp. 9–14.

4. Chaliuk, Yu. O. (2022), “Global socio-economic consequences of the Russian-Ukrainian war”, *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 37.

5. Chaliuk, Yu. O. (2020), “Indices as evaluation criteria of international socio-economic dynamics”, *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo Universytetu. Seria: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, vol. 31, pp. 138–145.

6. Izakovičová, Z., Špulerová, J. and Petrovič, F. (2018), “Integrated approach to sustainable land use management”, *Environments*, vol. 5(3), art. 37.

7. The official Site of Food and Agriculture Organization of the United Nations (1999), “The Future of Our Land”, available at: <https://www.fao.org/3/x3810e/x3810e04.htm> (Accessed 18 October 2023).

Стаття надійшла до редакції 19.10.2023 р.